

نگاهی به ارزش‌های اطلاعات تاریخی مطبوعات خراسان

سید مهدی سیدقطبی^۱

چکیده

در این مقاله به بررسی ارزش‌های اطلاعاتی مطبوعات خراسان در تاریخ محلی پرداخته می‌شود. در ابتدا تاریخچه مطبوعات خراسان، راهنمای مطبوعات و وضعیت انتشار مطبوعات خراسان به طور کلی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در ادامه دو روزنامه آفتاب شرق و خراسان به صورت موردی تجزیه و تحلیل می‌گردد تا میزان اطلاعات محلی و ارزش آن‌ها در تاریخ محلی خراسان معلوم گردد. یافته‌ها نشان می‌دهد که خراسان یکی از مراکز اصلی روزنامه‌نگاری در کشور محسوب شده و تعدد روزنامه‌های محلی که اطلاعات زیادی نیز دارند باعث شده تا تاریخ‌نگاری محلی خراسان از پشتوانه‌های غنی برای پژوهش‌های تاریخ معاصر برخوردار باشد.

کلیدواژه‌ها: تاریخ محلی، خراسان، مطبوعات.

مقدمه

فرهنگ مکتوب از دیرباز پایدارترین و ماندگارترین جلوه‌گاه فکر و دانش بشر بوده است. مطبوعات نیز از آغاز پیدایش خود بخشی از فرهنگ مکتوب به شمار می‌روند و

---

۱. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و کارشناس تالار مطبوعات سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی. mehdi.qotbi@gmail.com

به عنوان مواد اولیه نگارش تاریخ و بررسی رویدادها، در اطلاع رسانی و فرهنگ سازی و ساختن افکار عمومی نقش برجسته ای دارند.

اطلاع رسانی، نخستین نقش مطبوعات در زمان انتشار آن هاست که شامل تأثیر بر جهت گیری افکار عمومی و حرکت های اجتماعی از یک سو و طرح خواست های جامعه و پیگیری آن ها از سوی دیگر است. مطبوعات مکانی برای تعامل اندیشه های اهل فکر و قلم می شوند. به عبارت دیگر، مطبوعات به مثابه آینه ای برای دیدن بدی ها یا خوبی های جامعه، شناخته می شوند. ارائه اخبار و گزارش از رویدادها و حوادث شهر و منطقه، دومین نقش مطبوعات است که مواد و مطالب مورد نیاز تاریخ نگاری را برای مورخان و پژوهشگران حوزه های مختلف علوم فراهم می سازد. بدون شک، همه وقایع به ویژه رخدادهای محلی، در منابع رسمی تاریخ وجود ندارد و یا بسیار مختصر و گذرا به آن ها پرداخته شده است. ولی مطبوعات، به ویژه مطبوعات محلی، با توجه به وظیفه اطلاع رسانی، به صورت مفصل و کامل به ثبت و ضبط همه رویدادها می پردازند. بنابراین، آرشیو مطبوعات به ویژه روزنامه ها بهترین منبع برای دستیابی سریع به مواد اولیه هر حادثه تاریخی است. مقاله حاضر با شرح و بیان تاریخچه مطبوعات خراسان، راهنمای مطبوعات خراسان، وضعیت انتشار مطبوعات خراسان و ارزش های اطلاعاتی دو شماره نمونه روزنامه های خراسان، سعی دارد نیازهای مطبوعاتی پژوهشگران تاریخ سرزمین خراسان را تا حدودی تأمین کند.

تاریخچه مطبوعات خراسان

از زمان شروع فعالیت رسمی روزنامه نگاری در خراسان، حدود ۱۲۰ سال می گذرد. در این مدت، روزنامه ها و روزنامه نگارانی مؤثر و برجسته در این سرزمین فرهنگ ساز ظهور کرده اند. نخستین فعالیت رسمی مطبوعاتی خراسان، در مشهد به تاریخ ۴ رمضان ۱۳۱۸ قمری برابر با ۵ دی ۱۲۷۹ خورشیدی با انتشار روزنامه «ادب» توسط ادیب الممالک فراهانی آغاز شد و بدین ترتیب مشهد به عنوان چهارمین شهر کشور بعد از تبریز، شیراز و اصفهان به روزنامه نگاری پرداخت. نسل اول روزنامه نگاران خراسان اغلب مهاجرانی بودند که در مشهد مقیم شدند؛ افرادی مانند ادیب الممالک فراهانی، میرزا محمد صادق

تبریزی، سیدحسن اردبیلی و میرزاهاشم قزوینی. اما نسل دوم روزنامه‌نگاران خراسانی کسانی بودند مانند ملک‌الشعرای بهار، احمد بهار، سیدحسن مشکان طبسی، محمدپروین گنابادی، حسن عمید و محمد ملک‌زاده که در روزنامه‌های اولیه مشهد تلاش نمودند و تجربه کسب کردند و توانستند از پیش‌کسوتان خود مؤثرتر و معروف‌تر شوند. به طور کلی، تاریخ مطبوعات خراسان را از آغاز ۱۲۷۹ خورشیدی تا سال ۱۳۵۷ خورشیدی، می‌توان به چهار دوره تاریخی تقسیم کرد:

- بخش اول (دوره قاجاریه): محدوده زمانی ۱۲۷۹ خورشیدی تا ۱۳۰۴ خورشیدی را شامل می‌شود. این دوره را می‌توان به سبب وجود روزنامه‌هایی چون ادب، خورشید، خراسان، نوبهار، تازه‌بهار، بهار، شرق ایران و چند روزنامه دیگر، می‌توان دوره طلایی روزنامه‌نگاری در خراسان قلمداد کرد. با انقراض سلسله قاجار و به قدرت رسیدن رضاخان و منش دیکتاتوری وی، مطبوعات کشور با مشکلات زیادی مواجه و به تدریج توقیف یا تعطیل شدند. (سال‌های پادشاهی رضاخان پهلوی: ۱۳۰۴-۱۳۲۰ خورشیدی).

- بخش دوم، تاریخ مطبوعات خراسان است که از کم‌رونق‌ترین دوران مطبوعاتی خراسان به شمار می‌رود؛ به طوری که نشریه مؤثر و مهمی در این دوره وجود ندارد. با برکناری رضاخان از قدرت و اخراج وی از کشور، از شهریور ۱۳۲۰ تا مرداد ۱۳۳۲، در نابسامانی‌های حکومت مرکزی، فضای مناسبی برای انجام فعالیت‌های مطبوعاتی در کشور به وجود آمد.

- بخش سوم تاریخ مطبوعات خراسان را محدوده زمانی ۱۳۲۰-۱۳۳۲ تشکیل می‌دهد که به یکی از پررونق‌ترین دوران مطبوعاتی کشور تبدیل شد. در این دوره به‌ویژه در سال‌های آخر آن، یعنی از ۱۳۲۸-۱۳۳۰ خورشیدی، بیشترین تعداد نشریات در خراسان منتشر شد. اما با انجام کودتای آمریکایی علیه حکومت ملی در مرداد ۱۳۳۲ و ایجاد فضای دیکتاتوری در کشور، دوباره فضای خفقان و سانسور حاکم گردید و نشریات یکی پس از دیگری توقیف یا تعطیل شدند.

- بخش چهارم تاریخ مطبوعات خراسان، سال‌های ۱۳۳۲-۱۳۵۷ را شامل می‌شود که تعداد کمی روزنامه یا مجله در آن انتشار یافته است.

راهنمای مطبوعات خراسان

استان خراسان با توجه به پیشینه کهن فرهنگی، همواره پیشرو در تولید و ارائه آثار ادبی بوده است. این استان بزرگ در زمینه تأسیس و انتشار مطبوعات هم نسبت به سایر استان های کشور پیشرو بوده است. در محدوده زمانی ۱۲۷۹ خورشیدی تا ۱۳۵۷ خورشیدی، حدود دویست نشریه مختلف در این سرزمین چاپ و منتشر شده است؛ اما برخی از این نشریات به ویژه روزنامه های دوره قاجار، به دلایلی مانند شمارگان کم، توزیع محدود، بی توجهی مردم و... نسخه ای از آن ها تاکنون یافت نشده است.

آرشیو مطبوعات سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد استان قدس رضوی، مهم ترین و کامل ترین گنجینه مکتوب در شرق کشور است و برابر بررسی های انجام گرفته، هم اکنون کامل ترین مجموعه مطبوعات خراسان را در سطح کشور در اختیار دارد. بنابراین، در این پژوهش برای تهیه راهنمایی برای مطبوعات خراسان، نشریات موجود در مخزن مطبوعات این سازمان ملاک قرار گرفت.

در جدول «راهنمای مطبوعات خراسان از آغاز تا ۱۳۵۷ براساس موجودی کتابخانه استان قدس رضوی» تلاش شده است شناسنامه نشریاتی که در محدوده زمانی یاد شده در خراسان منتشر شده اند، ارائه گردد تا به صورت مختصر فعالیت های مطبوعاتی خراسان، شناسایی و پژوهشگران با کلیات نشریات این استان آشنا شوند و بتوانند در پژوهش های آتی خود حداکثر بهره گیری از آن ها را داشته باشند.

برای استفاده مؤثر و بهینه از این راهنما، نکات زیر رعایت شده است:

۱- منظور از مطبوعات در این راهنما همه مطبوعات انتشار یافته در سطح خراسان موجود در آرشیو سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد استان قدس رضوی شامل نشریات حرفه ای، عمومی، داخلی، دانشگاهی، بولتن سازمان، نهادها، انجمن ها، کانون ها، شرکت ها و موسسات است. فقط نشریات دانش آموزی و سالنامه ها در این فهرست نیامده است.

۲- برای آشنایی پژوهشگران با مطبوعات خراسان، شناسنامه ای دربرگیرنده: نام نشریه و اولین سال انتشار، نام صاحب امتیاز و مدیرمسئول نشریه، نوع و روش نشریه، محدوده زمانی و تعداد شماره های موجود نشریه و ویژگی خاص نشریه، در نظر گرفته شده است. در «ویژگی نشریه» در صورت وجود، وابستگی و موضع سیاسی نشریه بیان

شده است و در برخی موارد که نشریه وابستگی نداشته، ویژگی مطبوعاتی آن در میان مطبوعات خراسان مشخص شده است. در غیراین موارد، این شناسه نشریه بدون اطلاعات است. هرگاه مورد اطلاعاتی هریک از اجرای شناسنامه نشریه نامشخص بوده، آن قسمت خالی گذاشته شده است.

۳- نظم نشریات براساس زمان انتشار، از قدیمی ترین تا سال ۱۳۵۷ است.

۴- در این راهنما، محل انتشار اغلب نشریات مشهود بوده که از آوردن کلمه «مشهد» در ستون «نشریه و اولین انتشار» خودداری شده است. در بقیه موارد، نام شهر محل انتشار آمده است.

جدول ۱. راهنمای مطبوعات خراسان از آغاز تا ۱۳۵۷ براساس موجودی کتابخانه آستان قدس رضوی

ردیف	نشریه و اولین سال انتشار	صاحب امتیاز/مدیرمسئول	نوع و روش	زمان و تعداد شماره های موجود	ویژگی
۱	ادب (۱۳۱۸ق.)	ادیب الممالک فراهانی	روزنامه سیاسی، ادبی، تاریخی	۱۳۱۸-۱۳۲۱ق. شماره ۱۰۸	نخستین نشریه خراسان
۲	بشارت (۱۳۲۴ق.)	شیخ محمد علی مدبر	روزنامه سیاسی، خبری، مذهبی	صفر، جمادی الاول ۱۳۲۵ شماره ۱۳	طرفدار مشروطه
۳	خورشید (۱۳۲۵ق.)	محمدصادق تبریزی	روزنامه سیاسی، خبری	۱۳۲۵-۱۳۲۸ق. شماره ۱۲۵	طرفدار مشروطه متمایل به دموکرات
۴	خراسان (۱۳۲۷ق.)	سیدحسین اردبیلی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	۱۳۲۷ق. شماره ۴	ارگان حزب دمکرات مشهد
۵	عصر جدید (۱۳۲۸ق.)	سیدحسین الموسوی	روزنامه اقتصادی و خبری	۱۳۲۸ق. شماره ۷	
۶	بلدالامین (۱۳۲۸ق.)	محمدرضا تبریزی	روزنامه خبری	۱۳۲۸ق. شماره ۱	وابسته به بلدیة (شهرداری) مشهد
۷	نوبهار (۱۳۲۸ق.)	ملک الشعراء بهار	روزنامه سیاسی، اجتماعی، ادبی، خبری، تاریخی	۱۳۲۸-۱۳۳۲ق. شماره ۱۵۴	وابسته به حزب دموکرات در خراسان
۸	اطلاعات یومیة (۱۳۳۱ق = ۱۲۹۲ش)	اداره نظمیة مشهد	روزنامه خبری	۱۲۹۳-۱۲۹۴ش. شماره ۲۷	

نگاهی به ارزش های اطلاعات تاریخی مطبوعات خراسان

پیاپی ۴ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

۳۲۹

۹	کاشف اسرار (۱۳۳۱ق.)	ابوالقاسم پروردین (مؤید الشریعه گیلانی)	روزنامه فکاهی، خبری، سیاسی	۱۳۳۳ق. شماره ۱۷
۱۰	مینو (۱۳۳۲ق.)	مینو شهیدنیا (صدرا المدرسین)	روزنامه خبری، سیاسی، مذهبی	۲۶ خرداد ۱۳۰۷ یک شماره
۱۱	چمن (۱۳۳۳ق.)	شمس المعالی دادستان	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	۱۳۳۳ق-۱۳۲۰ش. شماره ۱۵۰
۱۲	آگاهی (۱۳۳۳ق.)	عبدالحسین آل داوود	روزنامه خبری، اجتماعی	۱۳۳۳-۱۳۴۰ق. سه شماره
۱۳	شرق ایران (۱۳۳۴ق.)	رفعت التولیه (شهیدی)	روزنامه سیاسی، خبری، مذهبی	۱۳۳۴-۱۳۳۹ق. شماره ۴۴
۱۴	بهار (۱۳۳۵ق.)	شیخ احمد تهرانی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	۱۳۳۵ق-۱۳۱۴ش. شماره ۸۰۰
۱۵	تازه بهار (۱۳۳۸ق.)	محمد ملک زاده	روزنامه سیاسی	۱۱ رجب ۱۳۳۹ یک شماره
۱۶	مهرمنیر (۱۳۳۹ق.)	محمد اسماعیل منیرمازندرانی	روزنامه سیاسی	۱۳۴۱-۱۳۴۵ق. شماره ۵۰
۱۷	الکمال (۱۳۳۸ق.)	فضل الله آل داوود	مجله دینی	۱۳۳۸-۱۳۴۲ق. شماره ۲۵
۱۸	دانش (۱۳۳۸ق.)	محمد دانش	مجله ادبی، تاریخی، اجتماعی	۱۳۳۸ق. یک شماره
۱۹	فکر آزاد (۱۳۴۰ق.)	احمد دهقان - امیر شهیدی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، انتقادی	۱۳۴۰-۱۳۴۴ق. شماره ۱۳۰
۲۰	دبستان (۱۳۰۱ش.)	سید حسن طبسی	مجله ادبی، علمی، اخلاقی	۱۳۰۱-۱۳۰۶ش. شماره ۲۱
۲۱	آزاد (۱۳۰۲ش.)	عبدالغدير آزاد (سبزواری) خراسانی	روزنامه سیاسی، اقتصادی، خبری	۱۳۰۵-۱۳۳۰ش. شماره ۲۲۰
۲۲	آفتاب شرق (۱۳۰۳ش.)	سید علیرضا آموزگار - عبدالحسین آموزگار	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، انتقادی و ادبی	۱۳۰۳-۱۳۵۷ش. شماره ۱۱۰۰
۲۳	آزادی (۱۳۰۴ش.)	علی اکبر گلشن آزادی	روزنامه سیاسی، خبری، اجتماعی، ادبی	۱۳۰۴-۱۳۵۵ش. شماره ۴۱۰۰

دوره اول طرفدار
آلمان، دوره دوم
ارگان حزب
استقلال

باسابقه ترین
روزنامه خراسان
در دوره پهلوی
اول و دوم

منظم ترین
روزنامه خراسان
در دوره پهلوی
اول و دوم

۲۴	پهلوی (۱۳۰۲ ش.)	حسینعلی یاور رزم‌آرا-سلطان افتخار نظام	مجله نظامی، علمی، حقوقی.	۱۳۰۸-۱۳۰۹ ش. شماره ۱۳	نخستین مجله نظامی در خراسان
۲۵	شهامت (۱۳۰۶ ش.)	میرزا محمدرضا رهنما خراسانی	روزنامه خبری، سیاسی	۱۳۰۷-۱۳۲۰ ش. شماره ۶۵۰	
۲۶	آشفته (۱۳۰۸ ش.)	سید عماد آشفته {عمادالدین عصار}	روزنامه فکاهی، اجتماعی، اخلاقی	۱۳۰۸-۱۳۰۹ ش. شماره ۱۷	نخستین روزنامه طنز در خراسان
۲۷	طوس (۱۳۱۳ ش.)	میرمرتضی الموسوی (روئین تن)	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، ادبی	۱۳۱۳-۱۳۳۲ ش. شماره ۵۰۰	
۲۸	ترویج الاسلام (۱۳۴۶ ق.)	رضالحسینی کنگی	مجله دینی، اجتماعی	۱۳۴۶ ق. یک شماره.	وابسته به هیات مبلغین اسلام مشهد مقدس
۲۹	نامه تمدن (۱۳۰۹ ش.)	سیدعلی تمدن خراسانی - سید احمد تمدنی	مجله علمی، ادبی، اجتماعی، اقتصادی	۱۳۰۹-۱۳۳۳ ش. شماره ۱۶	
۳۰	ندای ترقی (۱۳۰۸ ش.) ( )	محمدعلی نجفیان رضوی	مجله علمی، طبی، اجتماعی	۱۳۰۸-۱۳۱۰ ش. شماره ۱۵	
۳۱	افکار خلق (۱۳۲۰ ش.)	ارتش شوروی مستقر در مشهد	روزنامه خبری، سیاسی، اجتماعی	۱۳۲۰ ش. شماره ۳۴	نشریه تبلیغاتی ارتش شوروی در خراسان
۳۲	اخبار تازه روز (۱۳۲۰ ش.)	سرکنسولگری ارتش شوروی در خراسان	روزنامه اجتماعی، خبری، سیاسی	۱۳۲۲-۱۳۲۴ ش. شماره ۵۵۰	نشریه تبلیغاتی ارتش شوروی در خراسان
۳۳	نامه پزشکان (۱۳۲۱ ش.)	سید محمد میردامادی	مجله علوم پزشکی، بهداشتی، اجتماعی	۱۳۲۳-۱۳۲۷ ش. شماره ۹۵	نخستین نشریه تخصصی پزشکی خراسان
۳۴	ایران نما (۱۳۲۰ ش.)	رجب خانعلی زاده طارمی (علی فریمن)	روزنامه خبری، اجتماعی، انتقادی	۱۳۲۸-۱۳۵۳ ش. شماره ۱۵۰۰	
۳۵	دادگستران (۱۳۲۲ ش.)	سیدمحمد سجادی حسینی(تمدن الملک)	روزنامه ادبی، سیاسی، خبری، اجتماعی	۱۳۲۲-۱۳۲۳ ش. شماره ۱۰۰	
۳۶	راستی (۱۳۲۲ ش.)	محمد پروین گنابادی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	۱۳۲۲-۱۳۲۵ ش. شماره ۴۰۰	وابسته به حزب توده خراسان، عضو جبهه آزادی

نگاهی به ارزش های اطلاعات تاریخی مطبوعات خراسان

پیاپی ۳ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

۳۳۱

۳۷	ندای حق (۱۳۲۳ ش.)	غلامحسین تبریزی عبدخدائی	مجله ماهانه دینی، اجتماعی	۱۳۲۴-۱۳۲۵ ش. شماره ۱۲
۳۸	دیلی نیوزبولتن (۱۳۲۵ ش.)	اداره اطلاعات سفارت کبری انگلیس - مشهد	روزنامه خبری، سیاسی	۱۳۲۵-۱۳۳۰ ش. شماره ۱۲۰۰
۳۹	ندای خراسان (۱۳۲۵ ش.)	نوح خراسانی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، اخلاقی	۱۳۲۵-۱۳۲۸ ش. شماره ۱۵۰
۴۰	خراسان (۱۳۲۸ ش.)	محمد صادق تهرانیان	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، اقتصادی، ادبی	۱۳۲۸-۱۳۵۸ ش. شماره ۸۵۰۰
۴۱	سنگر خاور (۱۳۲۸ ش.)	غلامحسین سیدخرازی (گاراژ دار)	روزنامه سیاسی، اجتماعی، دینی، خبری	۱۳۲۸-۱۳۳۲ ش. شماره ۱۲۰
۴۲	صدای خراسان (۱۳۲۸ ش.)	حبیب الله امامی / علی فریفته (سوز)	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، انتقادی	۱۳۲۸-۱۳۳۲ ش. شماره ۱۳۰
۴۳	نبرد ما (۱۳۲۸ ش.)	سیداحمد هوشمند	روزنامه سیاسی، اجتماعی، انتقادی، خبری، اقتصادی	۱۳۲۸-۱۳۵۰ ش. شماره ۱۱۰۰
۴۴	نور ایران (۱۳۲۸ ش.)	محمد نوری	روزنامه سیاسی، اجتماعی، بهداشتی، خبری.	۱۳۲۸-۱۳۵۷ ش. شماره ۴۵۰۰
۴۵	آتش شرق (۱۳۲۹ ش.)	حمیدشعاعی / حبیب امامی	روزنامه اجتماعی، خبری، انتقادی	۱۳۲۹-۱۳۳۳ ش. شماره ۱۰۰
۴۶	اطلس (۱۳۲۹ ش.)	حسن علی ضرابی - حمید شعاعی	روزنامه خبری، اجتماعی	۱۳۲۹-۱۳۳۴ ش. شماره ۲۰۰

وابسته به
انجمن روزنامه
نگاران جوان /
سندیکای
مطبوعات
خراسان

۴۷	ایران مبارز (۱۳۲۹ش.۰)	امین شهیدی (اسکوثیان حقیقی)	روزنامه سیاسی، اجتماعی، انتقادی	۱۳۲۹-۱۳۳۴ش. شماره ۱۵۰	وابسته به جبهه مطبوعات ملی ایران / سندیکای مطبوعات خراسان
۴۸	جبهه ما (۱۳۲۹ش.۰)	معصومه خامنه‌ای	روزنامه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی	۱۳۲۹ش. یک شماره	وابسته به: جبهه مطبوعات ملی
۴۹	ستاره قطب (۱۳۲۹ش.۰) چاپ تربت حیدریه	محمد اسماعیل سهیلی	روزنامه خبری، اجتماعی، سیاسی، ادبی	۱۳۲۹-۱۳۵۳ش. شماره ۱۲۰۰	نخستین نشریه تربت حیدریه
۵۰	ستاره ملت (۱۳۲۹ش.۰)	سید حسین سیدی (عکاسی)	روزنامه خبری، اجتماعی، سیاسی، دینی	۱۳۲۹-۱۳۳۴ش. شماره ۶۰	
۵۱	شادی (۱۳۲۹ش.۰)	علی تعاون (سهیل)	روزنامه سیاسی، اجتماعی، اخلاقی، ادبی، تاریخی	۱۳۲۹ش. شماره ۳۸	وابسته به انجمن روزنامه نگاران خراسان
۵۲	نامه فرهنگ (۱۳۳۰ش.۰)	غلام حسین یوسفی	مجله ادبی، تاریخی، علمی، اجتماعی	۱۳۳۰-۱۳۳۲ش. شماره ۱۵	وابسته به اداره کل آموزش و پرورش خراسان
۵۳	اسرار شرق (۱۳۳۲ش.۰) چاپ سبزوار	محمد علی صهبای	روزنامه اجتماعی، سیاسی و انتقادی.	۱۳۳۰-۱۳۳۱ش. شماره ۵	طرفدار جبهه ملی
۵۴	پرچم شرق (۱۳۳۰ش.۰)	محمد رضا مهدی زاده چکاوک	روزنامه خبری، اجتماعی، سیاسی، انتقادی	۱۳۳۰-۱۳۳۱ش. شماره ۲۰	
۵۵	خورشید خاور (۱۳۳۰ش.۰)	علی اعتضادپور	روزنامه فرهنگی و خبری	۱۳۳۰ش. یک شماره	وابسته به جمعیت کارمندان آموزشی فرهنگ مشهد
۵۶	خوشه (۱۳۳۰ش.۰)	عبدالله برقی رضوی	روزنامه خبری، سیاسی	۱۳۳۰-۱۳۳۱ش. شماره ۴۵	
۵۷	داد خراسان (۱۳۳۰ش.۰)	ابوتراب حسینی شهیدی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، دینی و اخلاقی	۱۳۳۰ش. یک شماره	وابسته به جوانان سادات حسینی

نگاهی به ارزش های اطلاعات تاریخی مطبوعات خراسان

پیاپی ۳ - بهار ۱۳۹۴ / سال سوم - شماره سوم

۳۳۳

۵۸	رستاخیز عدل (۱۳۳۰ ش.)	سید محمود فاطمی زاده	روزنامه سیاسی، اجتماعی، دینی، ادبی	۱۳۳۰-۱۳۵۳ ش. شماره ۹۷۰	وابسته به مطبوعات متفق ایران
۵۹	زرین (۱۳۳۰ ش.)	قمر ابراهیمی / قاسم زرین نگار	روزنامه سیاسی، اجتماعی، ادبی، فکاهی	۱۳۳۰-۱۳۳۵ ش. شماره ۳۰۰	وابسته به انجمن روزنامه نگاران خراسان
۶۰	سایه روشن (۱۳۳۰ ش.)	کاظم نیک نیان	روزنامه سیاسی، اجتماعی، ادبی، خبری	۱۳۳۰ ش. یک شماره	
۶۱	سیاه و سفید (۱۳۳۰ ش.)	سید اسماعیل آموزگار	روزنامه سیاسی، اجتماعی، ادبی، خبری	۱۳۳۰-۱۳۳۲ ش. شماره ۱۰۱	وابسته به جبهه ملی
۶۲	طوفان اجتماع (۱۳۳۰ ش.)	منصور صدارتی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری، سیاسی.	۱۳۳۱ ش. دو شماره	وابسته به جبهه ملی
۶۳	فرشیدی (۱۳۳۰ ش.)	علی اکبر فرشیدی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	۱۳۳۰-۱۳۳۳ ش. شماره ۶۰	
۶۴	کارگران خراسان (۱۳۳۰ ش.)	غلامحسین زوارزاده	روزنامه، سیاسی، اجتماعی، دینی	۱۳۳۰ ش. یک شماره	وابسته به شورای اتحادیه وسندیکاهای کارگران استان نهم
۶۵	مهروطن (۱۳۳۰ ش.)	پرویز اسفندیاری	روزنامه سیاسی، اجتماعی، ادبی	۱۳۳۱-۱۳۳۴ شماره ۴۵	وابسته به انجمن روزنامه نگاران خراسان
۶۶	ناطق خراسان (۱۳۳۰ ش.)	حسین ناطق خراسانی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری.	۱۳۳۲-۱۳۵۱ شماره ۹۶۰	
۶۷	نخجیر (۱۳۳۰ ش.)	غلامرضا قهرمان	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری.	۱۳۳۰-۱۳۳۱ ش. شماره ۵۳	
۶۸	نوی خراسان (۱۳۳۰ ش.)	حاج حسین محمودی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری.	۱۳۳۰-۱۳۵۲ ش. شماره ۹۵۰	
۶۹	نور خراسان (۱۳۳۰ ش.)	حسین فالتیزیان حقیقی	روزنامه سیاسی، اجتماعی، انتقادی، خبری.	۱۳۳۰-۱۳۵۷ ش. شماره ۱۲۰۰	

وابسته به جمعیت کارمندان آموزشی فرهنگ مشهد	۱۳۳۰ ش. یک شماره	روزنامه سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، انتقادی	ابراهیم عاملی	شمع (۱۳۳۰ ش.)	۷۰
وابسته به حزب ایران	۱۳۳۱-۱۳۳۲ ش. ۵۰ شماره	روزنامه خبری، اجتماعی	محمدتقی صمدی	آزادی قائنات (۱۳۳۱ ش.) چاپ بیرجند	۷۱
نخستین نشریه نیشابور	۱۳۳۲ ش. یک شماره	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	محمدتقی اکبرین	لوی قوچان (۱۳۳۱ ش.) چاپ نیشابور	۷۲
	۱۳۳۱ ش. یک شماره	روزنامه خبری، اجتماعی، دینی، بهداشتی.	محبت الله آزاده	بهبود خراسان (۱۳۳۱ ش.)	۷۳
وابسته به اداره فرهنگ شهرستان بیرجند	۱۳۳۵-۱۳۳۶ ش. دو شماره	مجله فرهنگی، خبری، آموزشی		اداره فرهنگ شهرستان بیرجند (۱۳۳۵ ش.)	۷۴
وابسته به اداره کل آموزش و پرورش خراسان	۱۳۳۶-۱۳۵۲ ش. ۸۰ شماره	مجله ادبی، فرهنگی، آموزشی	تقی بینش	آموزش و پرورش خراسان (۱۳۳۶ ش.)	۷۵
نخستین نشریه تخصصی دولتی خراسان	۱۳۳۷-۱۳۵۷ ش. ۸۴ شماره	مجله تخصصی پزشکی	روح الامینی - جهانگیر فرخ	دانشگاه علوم پزشکی مشهد، دانشکده پزشکی مشهد، (۱۳۳۷ ش.)	۷۶
	۱۳۳۷-۱۳۵۲ ش. ۶۰۰ شماره	روزنامه سیاسی، اجتماعی، خبری	عبدالمجید مجید فیاض	هیرمند (۱۳۳۷ ش.)	۷۷
	۱۳۳۸-۱۳۴۴ ش. ۵۵ شماره	مجله خبری، دانشگاهی	ابوالفضل کارآموز	اخبار دانشگاه مشهد (۱۳۳۸ ش.)	۷۸
	۱۳۳۹-۱۳۵۵ ش. ۳۹ شماره	مجله تخصصی در حوزه آستان قدس رضوی	فخرالدین حجازی / تقی بینش	نامه آستان قدس (۱۳۳۹ ش.)	۷۹
	۱۳۳۹-۱۳۴۱ ش. ۱۹ شماره	مجله علمی، ادبی، اجتماعی، هنری	مرتضی روحانی	تربیت نوین (۱۳۳۹ ش.)	۸۰
	۱۳۴۴ ش. یک شماره	مجله ادبی، اجتماعی	کاظم اسکوئی	بیهق (۱۳۳۹ ش.) چاپ سبزوار	۸۱

۸۲	آهنگ خاور (۱۳۴۰ش.)	محمد باقر تعبدی	روزنامه اجتماعی، انتقادی، خبری، ادبی	۱۳۴۱-۱۳۴۲ش. شماره ۶۰	وابسته به جبهه مطبوعات متفق
۸۳	جغرافیا (جهانشناسی) (۱۳۴۰ش.)	دکتر لطف الله مفخم پایان	مجله تخصصی در حوزه جغرافیا	۱۳۴۰ش. ۴ شماره	وابسته به انجمن جغرافیای استان خراسان
۸۴	پیک سبزوار (۱۳۴۱ش.)	ابراهیم ابراهیمی	مجله ادبی، اجتماعی، آموزشی.	۱۳۴۱-۱۳۴۴ش. شماره ۱۳	نخستین مجله سبزوار
۸۵	دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی (۱۳۴۴ش.)	دانشگاه فردوسی مشهد/ جواد حدیدی/ محمد مهدی رکنی یزدی	مجله تخصصی در حوزه ادبیات	۱۳۴۴-۱۳۵۶ش. شماره ۳۶	
۸۶	مطالعات اسلامی (۱۳۴۷ش.)	دانشگاه فردوسی مشهد/ سید کاظم طباطبایی	مجله تخصصی در حوزه قرآن، حدیث، حقوق اسلامی	۱۳۴۷-۱۳۵۷ش. شماره ۲۸	

وضعیت انتشار مطبوعات در دوره های تاریخی مطبوعات خراسان (۱۳۱۸ق-۱۳۵۷ش.)

تعداد نشریات انتشار یافته در هر دوره تاریخی، تا حدودی نمایانگر فضای سیاسی و آزادی های فکری در آن دوره است. جدول ۲ تعداد نشریات انتشار یافته خراسان را به تفکیک دوره و نوع نشریه نشان می دهد. نگاهی به این جدول نمایانگر وجود بیشترین نشریه در محدوده زمانی ۱۳۲۰ - ۱۳۳۲ خورشیدی است که به دلیل نبود استقرار حکومت مرکزی در کشور، پررونق ترین دوره مطبوعات خراسان است، به طوری که ۴۳ نشریه در این دوره انتشار می یابند؛ همان طور که وجود تنها ۸ نشریه در دوره رضاشاه پهلوی، نشانگر فضای دیکتاتوری و خفقان شدید در خطه خراسان است. تعداد ۲ روزنامه تازه انتشار در برابر ۱۱ مجله جدید در دوره پس از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا پیروزی انقلاب اسلامی نمایانگر تغییر جهت توانایی فکری جامعه از اخبار سیاسی و اجتماعی به سوی مقاله های ادبی و فنی است. هر چند در این دوره علاوه بر دو روزنامه خاص، روزنامه های «آتش شرق»، «اطلس»، «ایران مبارز»، «ستاره ملت» و «زرین» تا

سال‌های میانی دهه‌ی چهل و روزنامه‌های «آزادی»، «ایران نما»، «نبردما»، «نورایران»، «ستاره قطب»، «رستاخیز عدل»، «نور خراسان»، «نوای خراسان» و «ناطق خراسان» تا اوایل دهه‌ی پنجاه خورشیدی منتشر شدند، اما فضای سانسور شدید اجازه‌ی هرگونه انتقاد و آزادی بیان را به مطبوعات این دوره نداد. به هر حال، تنها دو روزنامه «آفتاب شرق» (۱۳۰۳-۱۳۵۷ ش.۰) و «خراسان» (۱۳۲۸-۱۳۵۷ ش.۰) توانستند با به‌کارگیری خط مشی طرفداری محض از رژیم و دولت وقت، عمری طولانی داشته باشند و بقیه مطبوعات خراسان به دلایل مختلف توقیف یا تعطیل شدند.

جدول ۲. تعداد نشریات انتشار یافته در خراسان به تفکیک دوره و نوع نشریه

دوره تاریخی مطبوعات خراسان	تعداد روزنامه‌های منتشره	تعداد مجله‌های منتشره	جمع کل نشریات دوره
قاجاریه (۱۳۱۸ق - ۱۳۰۴ش.۰)	۱۹	۳	۲۲
رضا شاه (آذر ۱۳۰۴ - شهریور ۱۳۲۰)	۴	۴	۸
محمد رضا شاه (۱۳۲۰ - ۱۳۳۲)	۴۰	۳	۴۳
محمد رضا شاه (۱۳۳۲ - ۱۳۵۷)	۲	۱۱	۱۳

ارزش اطلاعات موجود در نشریات

در هر شماره از یک عنوان مطبوعات، مطالب متنوعی وجود دارد. در روزنامه‌ها مطالب مختلفی مانند خبرها و گزارش‌هایی در زمینه‌های متنوع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و...، مقاله‌ها، مصاحبه‌ها، نامه‌ها، عکس‌ها، تصویرها، تبلیغات، آگهی‌ها، قوانین و مقررات، دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های دولتی و رسمی دیده می‌شود. مجله‌های هفتگی نیز مطالب شبیه روزنامه‌ها دارند، اما در حجم کمتر. در مجله‌های ماهانه و فصلی و دیگر قالب‌های زمانی مطبوعات نیز مطالبی مانند روزنامه‌ها وجود دارد. البته، حجم مطالب در آن‌ها بسیار کمتر است. اگر مجله تخصصی و مربوط به یک رشته علمی و یا موضوع خاصی از یک رشته علمی باشد، محتوای آن مجله شامل

خبر، گزارش و... نیز به همان ترتیب تخصصی می شود. اگر نشریه از نظر زمانی مربوط به ده، بیست، پنجاه، صد و ۱۵۰ سال قبل باشد، باز هم تنوع مطالب در مطبوعات آن سال ها وجود دارد، البته نه مانند نشریات امروز. علت اصلی چنین پدیده ای در مطبوعات، جوهره فعالیت و شخصیت انسان است. یک روزنامه یا مجله زمانی روزنامه یا مجله خوانده می شود که در سطوح مختلف، وقایع پیرامون در مندرجات صفحه های آن انعکاس یافته باشد. صرف نظر از میزان انعکاس، نفس انعکاس وقایع پیرامونی، شرط اصلی بقا و هویت یافتن یک عنوان روزنامه یا مجله است. تنوع مطالب، کمک بزرگی به افزایش اطلاعات از وضعیت زمان چاپ یک شماره نشریه می کند؛ اطلاعاتی که تا حداکثر زمان چاپ آن شماره از نشریه را شامل می شود. در ادامه، برای شناخت هر چه بیشتر ارزش اطلاعات موجود در مطبوعات، مروری بر مطالب محلی در چند شماره مطبوعات خراسان شده است.

مروری بر اطلاعات موجود در شماره ای از روزنامه آفتاب شرق

شماره ۶۹ سال ۲۵ روزنامه «آفتاب شرق» به صاحب امتیازی و مدیرمسئولی علیرضا آموزگار، در روز یکشنبه ۲۷ شهریور ۱۳۲۸ خورشیدی در ۴ صفحه منتشر شد. این شماره از روزنامه «آفتاب شرق» زمانی چاپ شده که هنوز فضای باز سیاسی در کشور وجود داشته است. بنابراین، مطالب آن اغلب انتقادی و سیاسی است. روزنامه «آفتاب شرق» در این زمان هفته ای سه شماره (روزهای فرد هفته) عصرها در سطح استان خراسان توزیع می شد. اخبار و گزارش های مطبوعات توسط خبرنگاران و یا خوانندگان هر نشریه تهیه می شود.

این اخبار و گزارش ها در نتیجه مشاهدات عینی آن افراد از محیط اطراف خود تهیه شده و شرحی از آنچه وجود داشته و تصویری از واقعیات است. در این رابطه، خبر «خراسانیان از تخصیص کارخانه قند به مشهد سپاسگزارند» بزرگترین تیتیر خبری روزنامه خراسان در صفحه اول روزنامه در شماره ۵۹ است. بخشی از این خبر چنین است: «بعد از ماه ها صحبت و صدها درخواست و تقاضا و تشکیل کمیسیون های متعددی در استانداری و اداره کار مشهد و در تعقیب نظریه اصلاحی دولت در توسعه امور صنعتی

به ویژه در قسمت کارخانه‌های قند که فواید آن بی شمار و نیازمندی اهالی به آن اظهرمن الشمس بوده، بالاخره کارخانه قندی خریداری تا در مشهد که اوضاع طبیعی آن برای تهیه چغندر کاملاً مناسب و با وجود نزدیکی به معادن زغال سنگ از هر جهت صلاحیت داشت، نصب شود. متأسفانه مدتی بین متنفذین داخلی و مالکین عمده و نمایندگان شهرستان‌های استان نهم بدون توجه به منافع عمومی در محل نصب آن اختلاف نظر بود».

متن کامل این خبر اطلاعاتی بسیار جالب و مهم درباره کارخانه‌های قند مشهد دارد که هر پژوهشگری که در این زمینه تحقیق می کند، باید آن را بررسی و مطالعه کند. سایر اخبار موجود در صفحه‌های یک و چهار روزنامه «آفتاب شرق» عبارتند از: «تأسیس دانشکده پزشکی در مشهد» دومین خبر محلی روزنامه آفتاب شرق در صفحه اول است. «اخبار استان» شامل اخبار «جشن فارغ التحصیلی دبیرستان لشکر خراسان»، «برکناری از عاملیت فروش کالای دخانیه»، «حرکت تیمسار سرتیپ معزی فرمانده لشکر خراسان»، شروع انتخابات شانزدهمین دوره مجلس شورای ملی، و «بازدید ابنیه تاریخی خراسان» است.

در صفحه دو و سه این روزنامه، خبر محلی وجود ندارد. فقط چند آگهی دولتی چاپ شده است: آگهی مناقصه شهرداری مشهد درباره مقداری لوازم لوله‌کشی، آگهی حصرو وراثت دادگاه سبزوار، آگهی رئیس ثبت شهرستان قوچان، آگهی خرید جیب ویلزاز سوی نمایندگی انحصاری در استان نهم، آگهی تصحیحی دادرس دادگاه بخش ۱ مشهد، آگهی مزایده اموال غیر منقول ثبت نشده کفیل ثبت بجنورد، آگهی مزایده نوبت سوم اموال غیر منقول ثبت نشده کفیل ثبت بجنورد، آگهی رئیس دادگاه بخش جام، آگهی مزایده رئیس ثبت شهرستان قوچان و آگهی مدیر دادگاه‌های استان نهم.

نیمی از صفحه چهار این شماره روزنامه آفتاب شرق به متن «سخنرانی آقای پرویز اشراقی دانش آموز سال پنجم دبیرستان نظام مشهد در جشن فارغ التحصیلی» اختصاص دارد. سایر مطالب این صفحه عبارتند از: «سخنرانی آقای احمد خسروجردی در جشن فارغ التحصیل‌های دبیرستان نظام»، «قدردانی از رئیس اقتصادی استان نهم»، «فریاد واعطشا!»، «گزارش یک ساله انجمن خبرنگاران مشهد» و «آگهی تمدید مناقصه اداره راه شوسه خراسان».

در حدود دو صفحه یا نصف شماره ۶۹ روزنامه «آفتاب شرق» مطالب کشوری است که ارتباط مستقیم به استان خراسان دارد.

مروری بر اطلاعات موجود در شماره‌ای از روزنامه خراسان

شماره ۱۱۷ سال اول روزنامه خراسان به مدیرمسئولی محمد صادق تهرانیان در آدینه ۲۷ آبان در ۴ صفحه ۱۳۲۸ منتشر شد. در زمان انتشار این شماره از روزنامه خراسان، مطبوعات کشور تا حدودی قادر به نقد نظام و دولت وقت بودند.

روزنامه خراسان با این‌که از تیرماه ۱۳۲۸ خورشیدی شروع به انتشار کرد، از همان ابتدا روزانه و صبح‌ها در سطح استان خراسان توزیع می‌شد. گزارش «اقدامات برای رفاه حال فقرا و بینوایان» بزرگترین تیتربروی صفحه اول این شماره روزنامه خراسان است که خبر محلی است. سایر اخبار این صفحه، اخبار کشوری است.

گزارش چاپ شده «اقدامات برای رفاه حال فقرا و بینوایان» در روزنامه خراسان از وضعیت حال فقرا و بینوایان شهر مشهد در اواسط سال ۱۳۲۸ خورشیدی، نمونه تمام عیاری از اطلاعات موجود در یک گزارش مطبوعاتی است. اطلاعاتی همه جانبه، دست اول و قابل استفاده در بسیاری از شاخه‌های علوم انسانی مناسب است. بخش‌هایی از این گزارش چنین است: «اقدامات برای رفاه حال فقرا و بینوایان».

تقریباً یک ماه قبل ما چند مقاله پی در پی راجع به فقرا و بینوایان مشهد نوشتیم و عکس‌های گوناگون از مناظر مختلف مردم آواره و بی‌سرو سامان در روزنامه چاپ کردیم. در آن موقع بعضی‌ها خوش‌شان نیامد. خودمان هم همان وقت اذعان کردیم که این‌گونه مقالات و مناظر ملال‌انگیز است و البته خوانندگان از خواندن این قبیل مطالب و تماشا کردن یک چنین عکس‌هایی ملول می‌شوند. زیرا بعضی از مردم رقیق‌القلب‌اند و طاقت دیدن و شنیدن ندارند. بعضی هم رقیق‌القلب نیستند و یا نمی‌خواهند این چیزها را ببینند و بشنوند و بخوانند. برای آنکه مبادا ملال خاطر بشوند. آن‌ها مایل نیستند بدانند که بینوایانی در این شهر هستند که غالب اوقات قوت و غذا به آن‌ها نمی‌رسد و یا در حفره‌ها و گودال‌های اطراف از سرما و گرسنگی و بیماری تلف می‌شوند. مع‌هذا ما عقیده مند بودیم که باید مطالب و معایب را گفت و نوشت تا اثر خودش را بکند و نتیجه گرفته بشود و از حق نباید گذاشت که بعضی نوع‌پرستان متأثر شدند و درصدد

چاره جویی برآمدند و مدام در فکر بودند که چه باید کرد؟...» سایر اخبار محلی روزنامه خراسان با توجه به حجم آن، چنین است: یک پنجم صفحه دوم روزنامه خراسان اختصاص به خبر «نرخ دیروز کالاهای بازرگانی در بازار مشهد» دارد. همچنین، خبر بسیار کوتاه «کشیک داروخانه‌ها» در این صفحه آمده است. بقیه صفحه دوم اخبار غیر محلی است. چهار پنجم صفحه سوم شماره ۱۱۷ روزنامه خراسان اخبار محلی است. خبر «در استان نهم» که شامل تلگراف از سبزوار، برق طیبات و گزارش قوچان است. آگهی مزایده بانک ملی شعبه مشهد، آگهی دادگاه شهرستان بیرجند، آگهی محکمه دکتر حاجبی، آگهی بنگاه معاملات تدین، آگهی اطلاع به موسسات و شرکت‌ها و بازرگان خراسان، آگهی حرکت محمد افتخاری شکسته بند آستان قدس رضوی به عتبات، دو آگهی از مدیر دفتر دادگاه‌های استان نهم، چهار آگهی از دادرسی دادگاه بخش یک مشهد. در صفحه چهار در زیر تیتر «در کشور ما» بیش از نیمی از اخبار کوتاه درج شده، اخبار محلی است: اقامه عزاداری، جلوگیری از طاعون گاو، کمک به دانش‌آموزان بی‌بضاعت، پرداخت مستمری به وراثت کارگران متوفی، انتصابات و انتقالات شهربانی مشهد، محکومین دادگاه نظامی لشگر ۸، جلب متخلف، متخلفین سه ماهه اخیر، دستگیری سارق، تریاک خوردگان، اشخاص زیر به جرم تخلف از آیین‌نامه رانندگی جلب شده‌اند، تبرئه متهم، اقدام برای منع کشتار گاو، برنامه رادیو لشگر ۸ خراسان، سرقت، اقدام کارخانه نخریسی، جیب بری، تریاک خورده.

سخن پایانی

مواد اصلی یک مورخ، محقق و پژوهشگر تاریخ برای بازسازی و بازآفرینی هرچه دقیق‌تر یک واقعه که در گذشته اتفاق افتاده، اطلاعات و یافته‌هایی است که از راه‌های گوناگون به دست آورده و پس از ارزیابی و تعیین درستی یا نادرستی میزان اعتبار اطلاعات به دست آمده، آن‌ها را برای تصحیح تصویر موجود از آن واقعه تاریخی، به کار می‌برد. اطلاعات و یافته‌های مورد بحث، از آثار به جای مانده از پیشینیان که در اصطلاح از آن‌ها با عنوان منابع تاریخی یاد می‌شوند، گردآوری می‌شوند. در میان منابع تاریخی که درباره رویدادهای چند صد سال گذشته وجود دارند، روزنامه‌ها و مجلات منتشر شده طی دهه‌ها و سده‌های اخیر، اهمیت و جایگاه ویژه‌ای دارند.

اخبار و گزارش ها، تفسیرها، تحلیل ها، عکس ها و... چاپ شده در هر شماره از مطبوعات، یکی از مهم ترین و شاید در برخی از مقاطع تاریخی، مهم ترین منبع موجود برای شناخت وقایع و رویدادها و حوادث تاریخ معاصر است. به سخن دیگر، مطبوعات آینه ای از وقایع روزگار خود هستند، به طوری که در این آینه می توان تصویر بسیاری از وقایع آن زمان را مشاهده کرد؛ تصویری که به واقعیت نزدیک بوده و در پاره ای دوره های تاریخی، نزدیکترین تصویر ممکن به واقعیت گذشته است.

بدین ترتیب، هر شماره از یک روزنامه، هفته نامه، ماه نامه و... به عنوان میراثی از فرهنگ یک جامعه، اهمیتی مضاعف می یابند. میراثی مکتوب و ارزشمند که شاکله هویت فرهنگی هر جامعه را تشکیل می دهد. در این وضعیت، هر شماره از نشریه به مثابه اثر فرهنگی - تاریخی، حامل ویژگی های علمی، فرهنگی و تمدنی جامعه آن زمان است. علاوه بر این ویژگی ها، مطالب چاپ شده در هر شماره از یک نشریه، حاوی اطلاعاتی است که می تواند تاریخ نگاری مورد استفاده قرار گیرد. از این منظر، مطبوعات و اطلاعات مندرج در آن، مهم ترین ابزار هر پژوهشگر و مورخ برای شناسایی رویدادها و وقایع سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و... یک جامعه، یک گروه، طبقه و... یا یک فرد و شخص خاص است. در این مقاله، با ارائه شناسنامه مطبوعات خراسان از آغاز تا ۱۳۵۷ خورشیدی و بررسی محتوای دو شماره نمونه از روزنامه های خراسان، تا حدودی ظرفیت های فرهنگی - تاریخی فراموش شده در نشریات خراسان و اهمیت اطلاعاتی آن ها مشخص گردید.

منابع

- ابوترابیان، حسین (۱۳۶۶). مطبوعات ایران از شهریور ۱۳۲۰ تا ۱۳۲۶ به انضمام احزاب سیاسی ایران بعد از شهریور ۱۳۲۰، سیری در قوانین مطبوعات ایران از صدر مشروطه تا زمان حال، تهران: اطلاعات.

- اسماعیل پور قوچانی، رمضانعلی (۱۳۶۴). فهرست روزنامه های موجود در کتابخانه مرکزی - آستان قدس رضوی، مشهد: آستان قدس رضوی.

- اسماعیل پور قوچانی، رمضانعلی (۱۳۷۰). فهرست مجلات موجود در کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، مشهد: آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکزی.
- الهی، حسین (۱۳۷۸). روزنامه و روزنامه‌نگاری در خراسان، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- الهی، حسین (۱۳۸۰). روزنامه و روزنامه‌نگاری در خراسان از شهریور ۱۳۲۰ تا مرداد ۱۳۳۲، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد.
- براون، ادوارد (۱۳۸۶). تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران در دوره مشروطیت، ترجمه و تحشیه و تعلیقات تاریخی و ادبی به قلم محمد عباسی. تهران: نشر علم.
- برزین، مسعود (۱۳۵۴). مطبوعات ایران، تهران: کتابخانه بهجت.
- خماسی‌زاده، جعفر (۱۳۸۰). روزنامه‌های ایران از آغاز تا سال ۱۳۲۹ ق. / ۱۲۸۹ ش. با اضافات و شرح کامل به همراه تصاویر روزنامه‌ها، تهران: اطلاعات.
- رابینو، هل (۱۳۷۳). صورت‌جراید ایران و جرایدی که در خارج ایران به زبان فارسی طبع شده‌است، تصحیح و حواشی: فرید قاسمی. تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- صدرهاشمی، محمد (۱۳۶۳). تاریخ جرائد و مجلات ایران، اصفهان: کمال.
- صدری طباطبائی، محمد (۱۳۷۸). راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۰۴ - ۱۳۵۷. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- طارمی، رجب (۱۳۳۷). روزنامه‌نگاری، مشهد: روزنامه سیاسی ایران نما.
- قاسمی، فرید (۱۳۷۲). راهنمای مطبوعات ایران عصر قاجار (۱۲۵۳ ق. / ۱۲۱۵ ش - ۱۳۰۴ ش)، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.
- مهاجرزاده، طاهره (۱۳۸۸). فهرست روزنامه‌ها و هفته‌نامه‌ها در سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (از آغاز تا پایان سال ۱۳۸۴)، زیر نظر رحمت‌الله فتاحی، فرید قاسمی. مشهد: سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی.